

Kohtunike distsiplinaarkolleegiumi tegevuse ülevaade aastatel 2006 kuni 2009

Harri Salmann
riigikohtunik

Austatud külalised ja lugupeetud kolleegid!

Käsitlen oma ettekandes kohtunike distsiplinaarpraktikat nelja aasta jooksul, s.o aastatel **2006** kuni **2009**.

Jõhvi Kontserdimajas neli aastat tagasi, s.o 10. veebruaril 2006. aastal toimunud kohtunike täiskogul peetud ettekandes kohtunike distsiplinaarpraktika kohta märkisin, et aastatel 1994 kuni 2006 oli algatatud distsiplinaarasju kohtunike suhtes **43** korral. Pärast seda on 4 aasta jooksul algatatud distsiplinaarasju veel **12** korral - 2006. aastal algatati **2** asja, 2007. aastal **2** asja, 2008. aastal **3** asja ja 2009. aastal **5** asja. Seega on praeguseks distsiplinaarasju algatatud kokku **55** korral.

Nimetatud 12 juhtumist algatasid distsiplinaarasju **7** korral maakohtu esimehed, **1** korral halduskohtu esimees, **2** korral ringkonnakohtu esimehed, **2** korral Riigikohtu esimees ja **1** korral õiguskantsler. Seega on valdavalt algatatud distsiplinaarasju n.ö "altpoolt". Kui viidatud eelmises ettekandes tõdesin, et ringkonnakohtu esimehed ei ole ühtegi distsiplinaarasja algatanud, siis nüüdseks on kahe ringkonnakohtu esimehed algatanud kaks distsiplinaarasja oma tööpiirkonna maakohtu kohtunike suhtes. Samas ei ole ringkonnakohtu esimehed algatanud distsiplinaarasju ühegi ringkonnakohtu kohtuniku suhtes. Riigikohtu esimees on algatanud 2 distsiplinaarasja maakohtu kohtunike suhtes, kuid ringkonnakohtunike ja riigikohtunike suhtes ei ole distsiplinaarasju algatatud. Ka Riigikohtu esimehe suhtes ei ole distsiplinaarmentlust algatatud. Õiguskantsler algatas 1 distsiplinaarmentluse halduskohtuniku suhtes.

Kohtute löikes algatati distsiplinaarasju järgmiselt: **Harju Maakohtu** kohtunike suhtes **4** korral, **Tartu Maakohtu** kohtunike suhtes **2** korral, **Viru Maakohtu** kohtunike suhtes **4** korral ja **Tallinna Halduskohtu** kohtunike suhtes **2** korral.

Need distsiplinaarmentlused olid algatatud kohtute seaduse § 87 lg 2 alusel, kus on sätestatud, milliste distsiplinaarsüüteo tunnuste ilmnemisel võib distsiplinaarmentluse algatada. Sellisteks süülisteks tegudeks on: 1) ametikohustuste täitmata jätmine, 2) ametikohustuste mittekohane täitmise ja 3) vääritud tegu.

Ametikohustuste mittekohase täitmise tõttu algatati menetlus **7** korral, **ametikohustuste täitmata jätmise** tunnustel algatati menetlus **4** korral ja **vääritud teo** toimepanemise tõttu algatati menetlus **2** korral. Enamikel juhtudel, s.o **11** korral, on distsiplinaarmentluse algatamise ajendiks olnud ühel või teisel viisil **kohtumenetluse normide ilmselge rikkumine**. Selliste rikkumistena võib nimetada järgmisi: 1) ebamõistlikult ja põhjendamatult kaua on venitatud menetlustoimingute tegemisega või on jäetud toimingud üldse tegemata; 2) kohtuotsuseid ei ole tehtud mõistliku aja jooksul. Ehk teisisõnu - kohtuasjad venivad ülemääraselt kaua, näiteks üks väärteo asi aegus ebamõistlikult pika menetlemise tõttu; 3) kohtunik ei teinud enesetaandust, kuigi taandumise alused olid olemas; samas teises asjas tegi kohtunik enesetaanduse olukorras, kus ta ei oleks tohtinud enesetaandust teha; 4) ühes ja samas kriminaalasjas tegi kohtunik mitu erinevat kohtuotsust, kinnitas kriminaalasjas ebaseadusliku kokkuleppe, takistas kassatsioonkaebuse

esitamist, kriminaalasjas muutis korduvalt kohtuotsust; 5) kohtunik rikkus süüdimõistetu kaitseõigust sellega, et kohtunik lahkus kohtusaalist enne seda, kui pidi esinema süüdimõistetu kaitsja ja kohtunik ei kuulunud ära kaitsja seisukohti. **Vääritud teod** toimusid selliselt, et kõigepealt panid kohtunikud toime väärteo, mille eest neid karistati kiirmenetluse korras. Kiirmenetluse otsusega nad nõustusid, ei vaidlustanud tõendeid ega faktilisi asjaolusid. Neid väärtegusid kajastati meedias ja seepeale algatasid kohtute esimehed distsiplinaarmenetluse juba vääritud teo tunnustel. Üks selline juhtum seisnes järvest kala püüdmises ilma vastavat kalastuskaarti omamata. Teine juhtum oli selline, kus kohtunik sõitis koos abikaasaga öösel taksoga sünnipäevalt koju. Peol oli tarvitatud alkoholi ja ka taksos tarvitati alkoholi. Taksos tekkis taksojuhiga sõnavahetus, kus kohtunik karjus jämedusi ja solvas taksojuhti. Sellele järgnes konflikt taksojuhi poolt kohale kutsutud politseinikega politseijaoskonnas, kus sõimati politseinikku. Sellises olukorras oleks pidanud kohtunik suutma konflikti vältida, kuid oma tegevusega ta võimendas seda. Siinkohal tuleks mees pidada, et kohtute seaduse § 70 lg 2 kohaselt on kohtunik kohustatud käituma laitmatult ka väljaspool teenistust ja hoiduma tegudest, mis kahjustavad kohtu mainet. Kohtuniku eetilised käitumisjuhised on antud Eesti kohtuniku eetikakoodeksis.

Kokku tehti nimetatud perioodil **11 otsust** ja **2 määrust**. Ühel juhul oli algatatud distsiplinaarasi 2005. aastal, kuid otsuse tegemine toimus 2006. aastal. Nimetatud otsustustest tehti **7** meeskohtuniku suhtes ja **6** naiskohtuniku suhtes. Veel väärrib märkimist, et **1** kohtuniku suhtes algatati menetlus sel perioodil **2** korral ja sellel kohtunikul oli varasemast ajast 1 karistusotsus, mis oli kustunud; **1** kohtuniku puhul oli varasemast ajast 3 karistusotsust, mis olid samuti kustunud.

Kolmeteistkümnes menetletud distsiplinaarasjas tehti **süüdimõistvaid otsuseid 10**. Karistuseks mõisteti **6** korral **noomitus** ja **4** korral **rahatrahv**. Ühe rahatrahvi puhul pidi distsiplinaarkolleegium rakendama kohtuniku suhtes trahvi maksimaalmääras, s.o ühe kuupalga ulatuses. Kuid **2** distsiplinaarasjas **menetlus lõpetati määrusega**, sest need kohtunikud lahkusid ametist distsiplinaarmenetluse ajal. Ühel juhtumil esitati lahkumisavaldus kohtuniku enda soovil. Teisel juhtumil lahkuti aga tervise tõttu, mis takistab kohtunikuna töötada. Seejuures haigestusid need kohtunikud pärast distsiplinaarasi algatamist, olid kaua haiged, mistõttu ei olnud distsiplinaarkolleegiumil võimalik pidada ka kohtuistungit. Menetlust lõpetades tõdes distsiplinaarkolleegium, et distsiplinaarmenetluse jätkamiseks puudub seaduslik alus, sest kohtute seaduse § 94 lg 1 kohaselt saab distsiplinaarkolleegium arutada vaid kohtuniku distsiplinaarsüütegu ja kuna Vabariigi President oli kohtunikud ametist vabastanud, siis oli nende teenistussuhe lõppenud ja ei olnud enam seaduslikku alust algatada distsiplinaarasi menetlemiseks. Uues kohtute seaduse eelnõus on aga sätestatud, et kohtunikke ei saa vabastada tema enda soovil tema suhtes läbiviidava distsiplinaarmenetluse kestel. Äramärkimist väärrib ka tõik, et süüdimõistvate otsuste kõrval tegi distsiplinaarkolleegium ka **1 õigeksmõistva otsuse**. Distsiplinaarkolleegium leidis õigeksmõistvat otsust tehes, et kuigi kohtunik ei lahendanud kinnipeetava kaebust mõistliku aja jooksul, oli tal selleks õigustus, sest viivitus ja pikk menetlusaeg oli tingitud töökoormuse suurusest tulenevatest konkreetsetest asjaoludest.

Distsiplinaarkolleegiumile ei esitatud sel perioodil avaldusi karistuste ennetähtaegseks kustutamiseks. Samuti ei esitatud kaebusi distsiplinaarkolleegiumi otsuste peale Riigikohtu üldkogule.

Ühtlasi märgin, et distsiplinaarkolleegiumi otsused on samuti kohtuotsused ja alates 2008. aasta sügisest avaldatakse jõustunud lahendid Riigikohtu veebilehel. Kohtulahendite avaldamisel lähtutakse avaliku teabe seaduses sätestatud piirangutest. Kohtute seaduse § 88 lg 6 kohaselt distsiplinaarkaristus kustub automaatselt, kui kohtunik pole **1 aasta** jooksul pärast distsiplinaarkolleegiumi otsuse jõustumist toime pannud uut süütegu. Kui distsiplinaarkaristus on

kustunud või ka vastava taotluse alusel ennetähtaegselt kustutatud, siis võetakse distsiplinaarkolleegeiumi lahend Riigikohtu veebilehelt maha.

Sooviksin juhtida Teie tähelepanu veelkord ühele momendile. Kohtuniku süüteoaks võib olla ka menetlusnormi ilmselge rikkumine, millega kaasnes isiku põhiõiguste rikkumine. Samas peab kohtuniku sõltumatuse tagamiseks olema välistatud tema distsiplinaarne mõjutamine pelgalt selle eest, et kohtunik tõlgendab seadust oma siseveendumuse kohaselt ja erinevalt ükskõik kelle arusaamast. Kuid oluline on siinjuures siiski kontrollida, kas kohtunik rikkus ilmselgelt menetlusõiguse normi ja kas see rikkumine põhjustas kaebaja põhiõiguste rikkumise.

Kohtute seaduse § 6 lg 1 kohaselt korraldab kohtunik oma tööaja iseseisvalt. Kohtunik peab oma kohustused täitma mõistliku aja jooksul, arvestades ettenähtud menetlustähtaegu. Käsitletaval ajaperioodil algatasid kohtute esimehed distsiplinaarsüüteod 4 kohtuniku suhtes seoses sellega, et nad ei teinud menetlustoiminguid mõistliku aja jooksul või ei menetlenud kohtuasju ja ei teinud otsuseid mõistliku aja jooksul.

Seoses formuleeringuga "mõistlik aeg" märgin, et Põhiseaduse §-dest 13, 14 ja 15 ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artiklist 13 tuleneb isiku õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks, mis on oluline isiku põhiõigus. Kohtusse pöördumise õigus peab tagama isiku õiguste võimalikult tõhusa ja lünkadeta kaitse. Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks hõlmab muu hulgas ka õigust asja arutamisele mõistliku aja jooksul. Nimetatud konventsiooni artikli 6 esimeses lauses sätestatakse inimõigusena õigus asja õiglasele ja avalikule arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis. Formuleering "mõistlik aeg" on määratlemata õigusmõiste, mis tuleb sisustada igal üksikjuhtumil eraldi, pidades silmas konkreetset juhtumit. Kohtumenetluse pikkuse "mõistlikkus" sõltub mitmetest asjaoludest: vaidluse keerukus; kaalul olevate hüvede tähtsus; kaebuse, hagi või taotluse esitaja enda või ametivõimude (eriti kohtu) käitumine. Selleks, et mõõta, kas kohtumenetlus on toimunud mõistliku aja jooksul, tuleb hinnata vaidluse keerukust ning menetlusosaliste ja kohtu käitumist. Kindlasti tuleb arvestada ka kohtu ja kohtuniku töökoormust ning sellest tingitud objektiivseid asjaolusid - olemasolevaid ressursse, abitööjõu olemasolu, kaebuste-hagide hulka, asja keerukust jne. Kohtu käitumise hindamisel tuleb analüüsida ja hinnata, kas on olemas mõjuvad põhjused, mis õigustaks asja(de) lahendamist niivõrd pika aja jooksul. Kohtu ja kohtuniku töökoormus on vaieldamatult suur probleem, kuid alati ei saa töökoormusega põhjendada kohtumenetluse ebamõistlikult pikka aega. Seejuures tuleb vaadata ja võrrelda ka teiste kohtunike koormust jms. Seejuures ei tohi ära unustada ka seda, et asjade läbivaatamise kiirus (kvantiteet) ei tohiks olla omaette eesmärgiks, tähtis on ka asjade läbivaatamise kvaliteet (lahendite tühistamiste arv). Kvantiteedi ja kvaliteedi vahel peaks valitsema mõistlik tasakaal.

Distsiplinaarkolleegeium leidis viimastes distsiplinaarasjades, et kohtunikud on olnud süüdistuses märgitud kohtuasjade lahendamisel passiivsed ja ei ole teinud kõik endast olenevat, et vältida kohtuasjadega venitamist. Nendes asjades olid pakkunud eelnevalt abi asjade kiiremaks menetlemiseks ka kohtumajade juhid ja kohtute esimehed, kuid kohtunikud sisuliselt eirasid neid abinõusid. Selline käitumine tõigi endaga kaasa distsiplinaarmenetluse algatamise.

Lõpetuseks kutsun Teid, lugupeetud kohtunikud, üles:

1. menetlema kohtuasju mõistliku aja jooksul;
2. käituma kohtuistungil menetlusosalistega korrektselt ja viisakalt;
3. jälgima oma käitumist ka väljaspool kohtumaja, sest ka väljaspool kohtumaja jääte te kohtunikuks ja teid pannakse tähele;

4. ja nii nagu ma olen varemgi öelnud - hoiduge alkoholi tarvitamisest tööl ja avalikes kohtades.

Head kohtunikuameti pidamist!

*Kohtunike distsiplinaarkollegiumi esimehe Harri Salmanni ettekanne kohtunike täiskogul 12. veebruaril 2010
Tallinnas, Nordic Hotel Forum konverentsikeskuses*